

Maria Stinia

ORCID 0000-0003-2921-3758

Wydział Historyczny Uniwersytetu Jagiellońskiego

Katedra i Zakład Historii Kultury i Oświaty Uniwersytetu Jagiellońskiego (1920–2020)

Chair and Department for the History of Culture and Education at the Jagiellonian University (1920–2020)

The centenary of the establishment of the Department for the History of Polish Culture at the Jagiellonian University is a good opportunity to recall the scientific achievements in this discipline. In Galicia, in the second half of the 19th century, research on the history of education, literature and culture was conducted at the Academy of Arts and Sciences, founded in 1872, and the Jagiellonian University, where Stanisław Tarnowski, Ignacy Chrzanowski, Kazimierz Morawski, Józef Szujski, Waław Szujski, Antoni Karbowski, Jan Ptaśnik, Jan Leniek and others delivered lectures. However, it was not until Stanisław Kot's scientific activity that he was appointed an associate professor at the Department for the History of Polish Culture at the Jagiellonian University in 1920. His seminar on the history of culture has enjoyed significant popularity and was attended by students of various political orientations and national identities. Between 1925 and 1939, Kot promoted 22 doctors and four of his students obtained habilitation. Due to his political involvement, the Sanation authorities, introducing a new law on academic schools in 1933, decided to abolish his chair. After the Second World War and a short diplomatic episode as an ambassador in Rome from 1945 to 1947, Kot remained in exile. In Kraków, research on the history of culture and education was continued by his students, Henryk Barycz and Jan Hulewicz. The administrative and human resources structure of their teams was changed several times. In 1971, the Department for the History of Education and Culture was established. After Barycz's retirement, it was consecutively managed by Jan Hulewicz, Kamilla Mrozowska, Renata Dutkova, Julian Dybiec, Andrzej Banach and Krzysztof Stopka. Currently, the entity bears the name of the Department for the History of Culture and Education. Its six employees carry out extensive research in the fields of cultural history, history of science and education as well as the history of Polish Armenians.

Keywords: Department for the History of Culture and Education, Jagiellonian University, history of culture, history of education, Stanisław Kot

Słowa kluczowe: Uniwersytet Jagielloński, historia kultury, historia oświaty, Zakład Historii Kultury i Oświaty UJ, Stanisław Kot

Dokumentowanie oraz badanie historii kultury i oświaty na ziemiach polskich ma już kilkusetletnią tradycję. Okres zaborów zmobilizował intelektualistów polskich do opracowania programów badawczych, których celem miała być ochrona dziedzictwa kultury poprzez systematyczne jej badanie. Poznawaniem kultury duchowej zajmowali się historycy i historycy literatury. Historia kultury jako samodzielna dyscyplina badawcza była wówczas dość młoda. Dopiero w drugiej połowie XIX w. podjęto próby jej zdefiniowania, co okazało się dość trudne ze względu na szeroki zakres znaczeniowy. Eksplorację rozpoczęto na kilku polach, między innymi historii literatury polskiej oraz historii szkolnictwa, co było szczególnie ważne dla procesu dokumentowania dorobku kultury polskiej. Ponadto treści dotyczące dziejów kultury pojawiały się w niektórych wykładach profesorów historii Uniwersytetu Jagiellońskiego już od początku XIX w. W r. akad. 1823/1824 profesor Julian Czermiński wykladał *litterarum et scientiarum progressus*¹. Istotna była również działalność Jerzego Samuela Bandkiego, który jako profesor bibliografii włączał w swoje wykłady kwestie dotyczące szeroko rozumianego piśmiennictwa oraz historii drukarstwa polskiego, a także prowadził dla wybranych uczniów rodzaj seminarium poświęconego dziejom kultury umysłowej *Disputatoria philologica et historica* (trzy razy w tygodniu po dwie godziny)². Jego działania w zakresie historii kultury kontynuował Michał Wiszniewski, czemu dał wyraz w publikowanej w latach 1840–1857 *Historii literatury polskiej*³. Ponadto w programach studiów historycznych pojawiały się tematy związane z historią oświaty. W r. akad. 1860/1861 Antoni Walewski, profesor historii powszechnej prowadził wykład *Historia oświaty od upadku cesarstwa rzymskiego*. Tematyka była kontynuowana w kolejnych latach (1865/1866 oraz 1866/1867) i dotyczyła historii oświaty i ustawodawstwa w krajach romańskich, germańskich i słowiańskich⁴.

W badaniach historii literatury istotną rolę odegrał filolog i językoznawca profesor Antoni Małecki, wieloletni profesor Uniwersytetu Lwowskiego i Uniwersytetu Jagiellońskiego (choć odsunięty od wykładów przez władze austriackie w 1852 r.), członek czynny Akademii Umiejętności od 1872 r. W postula-

¹ H. Barycz, *Historia kultury, nauki, oświaty i wychowania w Uniwersytecie Jagiellońskim*, [w] *Studia z dziejów Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. S. Mikucki, nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1967, s. 187.

² A.K. Banach, *Jerzy Samuel Bandkie (1768–1835)*, [w] *Złota Księga Wydziału Historycznego*, red. J. Dybiec, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, s. 26; H. Barycz, *Historia kultury*, s. 187; A. Birkenmajer, *Jerzy Samuel Bandkie*, PSB, t. 1, red. W. Konopczyński, PAU, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Kraków–Wrocław 1935, s. 260–261.

³ M. Wiszniewski, *Historia literatury polskiej*, t. 1–9, nakład własny, Kraków 1840–1857.

⁴ H. Barycz, *Historia kultury*, s. 189.

tach zgłoszonych na forum Wydziału Filologicznego AU zaproponował podjęcie w szerokim zakresie badań nad historią literatury polskiej. Efektem jego postulatów było powołanie przez AU już w 1876 r. Komisji do Badań w Zakresie Historii Literatury i Oświaty w Polsce⁵. Zainteresowaniem zamierzano objąć również ruchy religijne, dzieje instytucji naukowych i oświatowych, czyli „umysłową produkcję narodu”⁶. Jako platformę wymiany doświadczeń powołano do życia serię wydawniczą Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce⁷. W jej ramach publikowane były pomnikowe dzieła z historii szkół wyższych, towarzystw naukowych oraz materiały do biografii naukowców⁸.

W UJ po jego polonizacji, systematyczne wykłady z historii literatury polskiej prowadził Stanisław Tarnowski, jako pierwszy profesor z tej dziedziny⁹. Po nim czynił to Ignacy Chrzanowski¹⁰, zaś historyk Józef Szujski prowadził wykłady z dziejów oświaty w okresie odrodzenia¹¹. Wątki z historii kultury pojawiały się na seminariach i wykładach wielu historyków, ponieważ granica pomiędzy historią kultury a historią polityczną praktycznie nie istniała. Już na drugim zjeździe historyków polskich w 1890 r. podjęto kwestię historii szkolnictwa i sztuki (Windakiewicz, Łoziński), a w 1900 r. z okazji jubileuszu UJ doceniono znaczenie historii kultury w badaniach. Podobne postulaty badawcze pojawiły się na zjazdach historyczno-literackich, chociażby na zjeździe im. Jana Kochanowskiego w 1884 r., kiedy Kazimierz Morawski wskazał na potrzebę prac nad dziejami kultury polskiej. Tak więc historycy kultury wywodzili się zarówno spośród historyków literatury, jak i historyków. Wydano wówczas również znaczące dzieła: Kazimierza Morawskiego *Historię Uniwersytetu Jagiellońskiego* (Kraków 1900), Józefa Szujskiego *Odrodzenie i reformację w Pol-*

⁵ J. Dybiec, *Polska Akademia Umiejętności (1872–1952)*, PAU, Kraków 1993, s. 33; J. Piskurewicz, *Prima inter pares. Polska Akademia Umiejętności w latach II Rzeczypospolitej*, PAU, Kraków 1998, s. 83.

⁶ H. Barycz, *Rozwój historii oświaty, wychowania i kultury w Polsce*, Historia Nauki Polskiej w Monografiach, t. 21, PAU, Kraków 1949, s. 17.

⁷ J. Hulewicz, *Działalność wydawnicza Akademii Umiejętności w Krakowie w zakresie historii literatury polskiej oraz historii oświaty i szkolnictwa w Polsce w latach 1873–1918*, „Pamiętnik Literacki” 1961, t. 51, z. 1, s. 53; J. Dybiec, *Polska Akademia Umiejętności*, s. 89.

⁸ H. Barycz, *Rozwój*, s. 18; J. Hulewicz, *Działalność wydawnicza Akademii Umiejętności w Krakowie*, s. 83–104.

⁹ M. Stinia, *Uniwersytet Jagielloński w latach 1871–1914. Modernizacja procesu nauczania*, Historia Jagellonica, Kraków 2014, s. 47; T. Bujnicki, *Stanisław Tarnowski*, [w] *Złota Księga Wydziału Filologicznego*, red. J. Michalik, W. Walecki, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, s. 65.

¹⁰ I. Chrzanowski, *Historia literatury niepodległej Polski (965–1795)*, wyd. 2, Warszawa 1908 i n.; A. Zajda, *Ignacy Chrzanowski (1866–1940)*, [w] *Złota Księga Wydziału Filologicznego*, s. 135–136.

¹¹ *Spis wykładów odbywać się mających w c. k. Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie w półroczu letnim roku szkolnego 1880/1881*, Kraków 1881, s. 12.

se, Jana Fijałka *Studia do dziejów Uniwersytetu Jagiellońskiego i jego Wydziału Teologicznego w XV w.* (Kraków 1898). Badacze swoją uwagę skupiali także na XVIII w. Problematyką oświatową zajmował się Wacław Tokarz, opracowując monografię *Ostatnie lata Hugona Kołłątaja* (t. 1–2, Kraków 1905), w którym opisał jego zasługi w tworzeniu Liceum Krzemienieckiego i reformę Szkoły Głównej Krakowskiej. Prace z podobnego zakresu publikowali również Antoni Karbowski i Jan Leniek. Zwłaszcza Karbowski był współtwórcą polskiej historii wychowania i oświaty¹².

Na przełomie XIX i XX w. sytuacja uległa poprawie, gdy w lutym 1900 r. z podaniem o habilitację z zakresu historii kultury zwrócił się do Wydziału Filozoficznego Feliks Kopera¹³. Jego praca *Dary z Polski dla Erazma z Rotterdamu* stały się podstawą *veniae legendi* w zakresie historii kultury na ziemiach polskich i we wschodniej Europie. Już w półroczu letnim 1900/1901 Kopera, jako docent prywatny, prowadził wykłady z zakresu tej tematyki. Także kolejna habilitacja na UJ – Jana Ptaśnika – wiązała się z historią kultury¹⁴. W listopadzie 1906 r. wniósł Ptaśnik podanie o habilitację z „Historii kultury w Polsce i na Zachodzie” na podstawie pracy *Z dziejów kultury włoskiego Krakowa*¹⁵. Zatwierdzono ją 3 listopada 1907 r. i został wówczas docentem historii cywilizacji polskiej i zachodnioeuropejskiej. W 1910 r. wnioskowano dla niego o profesurę nadzwyczajną z historii kultury, jednak cesarz zatwierdził mu tylko profesurę tytularną, co dawało jedynie prawo do wykładów zleconych¹⁶. Nie doczekawszy katedry w Krakowie, wyjechał do Lwowa, gdzie

¹² A.K. Banach, *Antoni Karbowski (1856–1919)*, [w] *Złota Księga Wydziału Historycznego*, s. 98.

¹³ Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego [Arch. UJ], WF II 121, Teczki akt habilitacyjnych (1862–1938), *Feliks Kopera*; A. Bochnak, *Feliks Kopera (1871–1952)*, PSB, t. 13, red. E. Rostworowski, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Warszawa–Wrocław 1968, s. 636–638.

¹⁴ U. Perkowska, *Corpus Academicorum Facultatis Philosophiae Universitatis Jagellonicae (1850–1945)*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2007, s. 301; A.K. Banach, *Jan Ptaśnik*, [w] *Złota Księga Wydziału Historycznego*, s. 214–223; W. Bienkowski, *Jan Ptaśnik (1876–1930)*, PSB, t. 29, red. E. Rostworowski, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Warszawa–Wrocław 1986, s. 303–308, *idem*, *Jan Ptaśnik*, [w] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, red. J. Maternicki, współprac. L. Zaskilniak, Wydawnictwo UR, Rzeszów 2007, s. 467–482.

¹⁵ M. Stinia, *Uniwersytet Jagielloński*, s. 102.

¹⁶ J. Ptaśnik, *Kultura włoska wieków średnich w Polsce*, Instytut Wydawniczy „Biblioteka Polska”, Warszawa 1922; *idem*, *Miasta i mieszczaństwo w dawnej Polsce*, PAU, Kraków 1934 (wyd. 2, Warszawa 1949); *idem*, *Bonerowie*, „Rocznik Krakowski” 1905, t. 7; *idem*, *Studia nad patrycjatem krakowskim*, „Rocznik Krakowski” 1913, t. 15; *idem*, *Kultura wieków średnich. Życie religijne i społeczne*, Instytut Wydawniczy „Biblioteka Polska”, Warszawa 1925 (wyd. 2, 1959); *idem*, *Gli Italiani a Cracovia dal XVI secolo al XVIII*, Forzani E. C. Tipografi del Senato, Roma 1909; *idem*, *Papiernie w Polsce XVI wieku*, „Rozprawy Polskiej Akademii Umiejętności” 1920, t. 62; *idem*, *Życie żaków krakowskich*, Biblioteka Filomaty nr 11, Lwów [ok. 1934] (wyd. 2, Warszawa 1957); S. Kutrzeba,

mianowano go profesorem zwyczajnym powszechnej historii średniowiecznej wraz z naukami pomocniczymi.

W lutym 1905 r. Antoni Karbowski wniósł podanie o habilitację z dziejów wychowania i szkół¹⁷. Podkreślał znaczenie badań nad historią wychowania i oświaty, jako niezbędnego warunku do tworzenia współczesnych systemów i instytucji oświatowych¹⁸. Czynił wiele starań o utworzenie etatu profesorskiego i kreowanie katedry, wspierali go w tym studenci, którzy wystąpili z pismem w tej sprawie w 1913 r. Nie podjęto jednak wówczas żadnej decyzji, ponieważ do katedry pretendował również Leon Kulczyński. Do zakończenia I wojny światowej nie udało się wykreować zwyczajnej katedry kultury i oświaty. Dopiero w 1919 r., na kilka miesięcy przed śmiercią, otrzymał Karbowski nominację na profesora nadzwyczajnego (za pracę *Wychowanie fizyczne Komisji Edukacji Narodowej w świetle historii pedagogii*).

Podobny proces dostrzegania znaczenia roli historii kultury dla zachowania tożsamości narodowej przebiegał, choć w nieco mniejszym natężeniu, we Lwowie. Z tego jednak środowiska wyrósł pierwszy profesor historii kultury na ziemiach polskich – Stanisław Kot. Był on absolwentem gimnazjum rzeszowskiego, następnie podjął studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Franciszka I (studiował polonistykę, filologię klasyczną, pedagogikę oraz przez dwa semestry prawo). Jego profesorami byli wybitni historycy literatury polskiej Józef Kallenbach i Wilhelm Bruchnalski, zachęcający go szczególnie do badań nad historią kultury¹⁹, zwłaszcza w okresie odrodzenia. Uczęszczał również na seminarium historyczne Ludwika Finkla²⁰. Brał także udział w seminarium z pedagogiki docenta prywatnego Bolesława Mańkowskiego. Tam właśnie napisał swoje pierwsze prace: *Andrzej Frycz z Modrzewa o wychowaniu i szkole* oraz *Szkoła Lewartowska*, które opublikowano w „Muzeum”, czasopiśmie Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych, którego Mańkowski był wówczas redaktorem naczelnym²¹. Kot poznał również szkołę jako praktyk – w r.

J. Ptasnik, *Dzieje handlu i kupiectwa krakowskiego*, Wydawnictwo Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Kraków 1910.

¹⁷ Arch. UJ, WF II 121, Teczki akt habilitacyjnych (1862–1938), *Antoni Karbowski*.

¹⁸ A. Wałęga, *Antoni Karbowski (1856–1919) – współtwórca polskiej historii wychowania jako dyscypliny naukowej*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2005–2006, nr 21–22, s. 15–16.

¹⁹ T.P. Rutkowski, *Stanisław Kot (1885–1975). Biografia polityczna*, DiG, Warszawa 2000, s. 21.

²⁰ H. Barycz, *Stanisław Kot – historyk polskiego Odrodzenia i Reformacji*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 1978, t. 28, s. 6; A.K. Banach, *Działalność uniwersytecka Stanisława Kota*, [w] *S. Kot – uczony i polityk*, red. A. Fitowa, Wydawnictwo UJ, Kraków 2001, s. 192.

²¹ „Muzeum. Czasopismo Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych” 1919, r. 26, t. 3, dodatek 6, *Przyczynki do dziejów wychowania i oświaty w Polsce*, cz. 1, s. 5–83; J. Draus, *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie (1918–1946). Portret kresowej uczelni*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2007, s. 26, 86; T.P. Rutkowski, *Stanisław Kot*, s. 21.

szk. 1909/1910 pracował jako suplent w V Gimnazjum we Lwowie, ucząc historii i geografii²². Egzamin nauczycielski złożył w lutym 1910 r. Jednocześnie studiował na Wydziale Prawa UL. W sierpniu 1909 r. uzyskał stopień doktora na UL na podstawie pracy *Wpływ teorii politycznych starożytności klasycznej na idee polityczne Polski w wieku XVI, a w szczególności na Andrzeja Frycza Modrzewskiego*²³. We Lwowie opublikował jeszcze w 1910 r. pracę *Z dziejów szkolnictwa ariańskiego*.

Zdecydowany był już wówczas na przeniesienie się do Krakowa. Decyzją Rady Szkolnej Krajowej i dzięki poparciu Emanuela Dworskiego, inspektora RSK, otrzymał 12 lipca 1910 r. przeniesienie do IV Gimnazjum krakowskiego²⁴. Wsparcia w wejściu w środowisko krakowskie naukowe udzielili mu jego lwowscy mistrzowie, Wilhelm Bruchnalski i Ludwik Finkiel. Pomagali mu również profesorowie krakowscy, Stanisław Estreicher i Ignacy Chrzanowski. W efekcie w 1911 r. został przyjęty w skład Komisji Literackiej Akademii Umiejętności, a w r. akad. 1912/1913 otrzymał stypendium z Fundacji Osławskiego, które następnie przedłużono mu na r. akad. 1913/1914. W dużym stopniu wpłynęło to na dalszy szybki rozwój naukowy Kota i umożliwiło otrzymanie katedry na UJ. Stypendium Wiktora Osławskiego znacząco przyczyniało się do kształtowania kadry naukowej uniwersytetów galicyjskich²⁵.

Podróż naukowa, jaką odbył wówczas Kot, objęła Paryż, uniwersytety i archiwa w Leuven, Rotterdamie, Amsterdamie, Hadze, Lejdzie, Genewie, Bazylei, Stuttgarcie, Monachium, Würzburgu, Norymberdze i Augsburgu. Pozwoliło mu to zebrać materiały do trzech głównych obszarów badawczych: polskich podróży naukowych w dobie renesansu oraz baroku i neohumanizmu, francuskich ruchów pedagogicznych w XVII i XVIII w. oraz opinii i ocen o Polsce w piśmiennictwie politycznym Europy zachodniej od XVI do XVIII w. Zestawiając zakres przedmiotów, które studiował Kot na UL (historia literatury, prawo, historia pedagogiki) z kierunkami jego ówczesnych badań, widać duże zbieżności i ciągłość. Natomiast bieżące wydarzenia polityczne i zaangażowanie się w nie Kota, który w czasie I wojny światowej kierował Biurem Informacji i Prasy Departamentu Wojskowego Naczelnego Komitetu Narodowego, rzutowały w sposób dramatyczny na początki kariery naukowej na UJ. Po wojnie grupa byłych pasywistów z Narodowej Demokracji, z romanistą profesorem Stanisławem Strońskim, sprzeciwiła się jego habilitacji z historii literatury.

²² *Sprawozdanie Dyrekcji c.k. V Gimnazjum we Lwowie za rok szkolny 1910*, Lwów 1910, s. 21.

²³ A. Wałęga, *Lwowskie studia Stanisława Kota – droga do doktoratu*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2010–2011, nr 26, s. 37–58.

²⁴ *Sprawozdanie Dyrekcji c.k. V Gimnazjum we Lwowie za rok szkolny 1911*, Lwów 1911, s. 29.

²⁵ M. Stinia, *Fundacje stypendialne na rzecz rozwoju kadry naukowej z zakresu humanistyki w zarządzie AU i PAU w latach 1872–1939* [w druku].

Kot przedstawił rękopis pracy o A.F. Modrzewskim (*Andrzej Frycz Modrzewski. Studium z dziejów kultury polskiej w. XVI*), ale przez rok jego oponentom udało się nie dopuścić go do habilitacji. Gdy tuż po odzyskaniu niepodległości ukazała się drukiem nowa publikacja Kota *Rzeczpospolita Polska w literaturze politycznej zachodu* (Kraków 1919), sprawa habilitacji powróciła. Wniosek poddano pod głosowanie, w którym ponownie zwyciężyli zwolennicy Strońskiego, a ten ostatni ponadto publicznie zarzucił Kotowi niewłaściwe etycznie zachowanie w sporach politycznych w czasie I wojny światowej i domagał się poniżającego oświadczenia w tej sprawie²⁶. Na zarzuty Kot odpowiedział w piśmie z 17 listopada 1919 r., odrzucając ten warunek i podkreślając swój sprzeciw wobec deprecjonowania jego pracy w NKN²⁷. Po interwencji Stanisława Estreichera, wówczas rektora UJ, Rada Wydziału podjęła kwestię habilitacji Kota raz jeszcze. Ostatecznie kolokwium habilitacyjne odbyło się 21 lutego 1920 r. a zatwierdzenie nastąpiło 12 marca 1920 r.²⁸ Jednocześnie wnioskowano o powołanie go na stanowisko profesora nadzwyczajnego katedry historii kultury polskiej.

W tych dość dramatycznych okolicznościach powstała pierwsza na polskich uniwersytetach nadzwyczajna katedra historii kultury polskiej. Kot opracował wówczas program badawczy, skupiający się na dziejach oświaty na ziemiach polskich. Trzydzieści lat, które spędził jako profesor, wyznaczyły zasadnicze kierunki badań na kolejne dziesięciolecia, a nawet na stulecie. Kot był już wówczas członkiem Komisji do Badania Dziejów Wychowania w Polsce. Był również, obok Estreichera i Sinki, jednym z inicjatorów serii Biblioteka Narodowa, która do dziś ma ogromne znaczenie w dziejach kultury polskiej²⁹.

W 1921 r. na seminaria prowadzone przez Kota oraz na jego wykłady zgłosiło się wiele osób. A w Kole Historyków Studentów UJ podśpiewywano krótki utwór na jego cześć, ułożony przez Józefa Feldmana, syna Wilhelma Feldmana, z którym wcześniej Kot współpracował:

²⁶ Stroński uważał, że Kot był winien aresztowania działacza endeckiego ze Śląska, Jana Zamorskiego. W jego sprawie zeznawał Kot w 1915 r. i był oskarżany o działania na rzecz Rosji i na rzecz rozbijania Legionu Wschodniego. Zob. T.P. Rutkowski, *Stanisław Kot*, s. 65.

²⁷ Arch. UJ, WF II 121, Teczki akt habilitacyjnych (1862–1938), *Stanisław Kot*.

²⁸ *Ibidem*, Protokoły posiedzeń Rady Wydziału Filozoficznego, *Protokół z dnia 12.03.1920 r.*

²⁹ A. Fitowa, *Profesor Stanisław Kot (1885–1975). Działalność naukowa, edytorska i informacyjna*, [w] *Biblioteka i informacja w komunikowaniu. Jubileusz 25-lecia studiów Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej w Uniwersytecie Jagiellońskim*, red. M. Kocójowa, Wydawnictwo UJ, Kraków 2000, s. 219.

*Ledwo zjawił się z kulturą
Już otoczon uczniów chmurą
Niech pomysłność świeci złota
Pracy profesora Kota*³⁰.

Profesor utworzył seminarium z historii kultury. Zajęcia odbywały się w Collegium Novum. W 1929 r. powołał drugie – z historii wychowania, łącząc tym samym badania z zakresu kultury z ideologiami wychowawczymi i historią oświaty³¹. Do pierwszego uczęszczali studenci mający ambicje naukowe. Należeli do nich: Henryk Barycz, Stanisław Bednarski SJ, Józef Chechelski SJ, Kazimierz Drzymała SJ, Józef Feldman, William Rose³², Stanisław Szczotka, Marek Wajsbium, Wiktor Weintraub. Drugie seminarium było natomiast obowiązkowe dla przyszłych nauczycieli – uczęszczali tam m.in.: Jan Hulewicz, Stanisław Skrzyszewski, Maria Czapska, Jerzy Turowicz, Wanda Wasilewska, ponadto Baruch Strich, Rachela Horowitz, Adolf Mahler³³, Wanda Bobkowska, Mieczysława Miterzanka, Judyta Freylichówna³⁴. Na seminarium uczęszczali więc zarówno komuniści, socjaliści, konserwatyści, ewangelicy, katolicy, księża i studenci żydowscy. Gdy okazało się, że udział w nich oznacza ciężką pracę, entuzjazm nieco ostygł, a liczba seminarzystów ustaliła się na poziomie 15–20 osób³⁵. Podstawą działań na seminarium była obszerna lektura oraz ćwiczenia źródłowe. Kot uważał, że to najlepsza droga kierowania rozwojem studentów, przy jednoczesnym udzielaniu wskazówek i konsultacji. Uczeń profesora, Henryk Barycz, pisał w jego biografii, że Kot miał uzdolnienia pedagogiczne i był entuzjastycznie uosobiony do szerzenia wiedzy³⁶. Nie należy jednak zapominać o tym, że był do tego znakomicie przygotowany, przeszedł bowiem ciężki państwowy egzamin nauczycielski oraz kilkuletnią praktykę w gimnazjach Lwowa i Krakowa. Zakres seminaryjnych prac badawczych obejmował wówczas polską myśl pedagogiczną, związki edukacyjne Polski z zachodem Europy w epoce odrodzenia, oświeceniowe reformy edukacyjne, szkolnictwo w okresie reformacji, Komisję Edukacji Narodowej oraz reformy szkolne Konarskiego. Od seminarzystów wymagano regularnych sprawozdań z postępów nad praca-

³⁰ A.K. Banach, *Działalność uniwersytecka Stanisława Kota*, s. 196.

³¹ *Skład Uniwersytetu Jagiellońskiego za rok szkolny 1929/1930*, Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1930, s. 63.

³² P. Auty, *William J. Rose*, „Slavonic and East European Review” 1969, vol. 47, nr 108, s. 8–10. Na seminarium napisał pracę o Konarskim, wydaną w Londynie w 1929 r. (*Stanislas Konarski. Reformer of Education in the 18th Century*).

³³ A.K. Banach, *Działalność uniwersytecka Stanisława Kota*, s. 197.

³⁴ H. Barycz, *Rozwój*, s. 33.

³⁵ A.K. Banach, *Działalność uniwersytecka Stanisława Kota*, s. 196.

³⁶ H. Barycz, *Stanisław Kot, życie i dzieło*, [w] *Polska złotego wieku a Europa. Studia i szkice*, red. *idem*, PIW, Warszawa 1987, s. 45.

mi, często dyskutowano nad problemami stojącymi przed młodymi badaczami. Ponadto Kot udzielał wskazówek bibliograficznych, wskazywał możliwości prowadzenia badań archiwalnych oraz skutecznie popierał ich prośby o stypendia z Polskiej Akademii Umiejętności, Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz umożliwiał druk prac na łamach czasopisma „Reformacja w Polsce”. W czasopiśmie tym publikowali m.in. Ludwik Chmaj, Henryk Barycz, Józef Feldman, Stanisław Bodniak, Marek Wajsblum, Maria Czapska, Stanisław Szczotka, Kazimierz Lepszy, Alina Kawecka-Gryczowa, Władysław Pocięcha, Leszek Hajdukiewicz³⁷. Duży nacisk kładziono ponadto na szeroki kontekst zarówno polskich, jak i europejskich prądów kulturowych. Do najważniejszych postaci i prac, które wyszły z seminarium Kota do 1939 r. należy zaliczyć: Stanisława Bednarskiego (*Upadek i odrodzenie szkół jezuickich w Polsce*, Kraków 1933), Wandy Bobkowskiej (*Nowe prądy duchowe w szkolnictwie ludowym w początku wieku XIX*, Kraków 1928), Henryka Barycza (*Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu*, Kraków 1935; *Historia szkół Nowodworskich*, Kraków 1939–1947), Jana Hulewicza (*Udział Galicji w walce o szkołę polską 1899–1914*, Warszawa 1934; *Studia Polaków w uniwersytetach obcych w latach 1880–1914*, Kraków 1935; *Sprawa wyższego wykształcenia kobiet w Polsce w XIX w.*, Kraków 1938). Wśród studentów byli ponadto Ludwik Chmaj, który opracował kulturalne i religijne życie Braci Polskich, Stanisław Bodniak, działający badawczo nad dziejami reformacji, piśmiennictwa, książki i dyplomacji w XVI, XVII i XIX w.³⁸ oraz Marek Wajsblum, zajmujący się myślą trynitarską.

Kot był zwolennikiem logicznego i krytycznego myślenia, potrafił łączyć studentów w grupy do pracy nad wspólnym projektem, jakim była kartoteka do *Źródeł do życia umysłowego w Polsce do końca wieku XVIII*. Stworzył podstawy biblioteki seminaryjnej. W latach 1925–1939 wypromował 22 doktorów oraz wyhabilitował Stanisława Tynca i Kazimierza Dobrowolskiego, a jego opinie o habilitacji swoich uczniów, H. Barycza i J. Hulewicza, sygnował Jan Dąbrowski³⁹. Szczególnie wspierał zdolnych uczniów chłopskiego pochodzenia.

Wobec bardzo dużej aktywności naukowej Kota⁴⁰ oraz powodzenia seminariów i wykładów z historii kultury, Rada Wydziału Filozoficznego wystąpiła w styczniu 1923 r. z wnioskiem o profesurę zwyczajną, jednak sprzeciw mini-

³⁷ Spis osób przygotowano na podstawie roczników I–X czasopisma „Reformacja w Polsce” (1921–1939).

³⁸ H. Barycz, *Rozwój*, s. 67.

³⁹ A.K. Banach, *Działalność uniwersytecka Stanisława Kota*, s. 198.

⁴⁰ Wydał *Historię wychowania. Zarys podręcznikowy* (Warszawa 1924), krytyczne opracowanie *Powrotu posła J.U. Niemcewicza* (Biblioteka Narodowa, Kraków 1919); *Reformę szkolną Konarskiego* (Kraków 1923) oraz odbył podróże naukowe do Francji i Włoch.

stra skarbu (uzasadniany problemami budżetowymi) w 1923 r. nie pozwolił na realizację tego wniosku. W kolejnym roku udało się to przeprowadzić i w październiku katedra została przekształcona w katedrę zwyczajną⁴¹.

Dalsze działania w zakresie historii kultury na UJ stanęły pod znakiem zapytania, ponieważ Kotowi zaproponowano katedrę zwyczajną historii wychowania i doktryn pedagogicznych w Warszawie. Oferta została przez niego przyjęta. Oficjalny wniosek do MWRiOP wpłynął w lutym 1926 r., jednak po zamachu majowym zablokowano to przejście. Kot początkowo był ostrożny w ocenie zamachu, po pewnym czasie jednak przyjął stanowisko bardziej krytyczne. Był gościem kongresu Obrony Prawa i Wolności Ludu, powiązany był z listem protestacyjnym w obronie więźniów brzeskich i publikacją *W obronie wolności szkół akademickich*⁴². Władze sanacyjne w 1933 r. zdecydowały się na zmianę ustawy o szkołach akademickich, a 25 września podjęto decyzję o likwidacji 52 katedr w szkołach wyższych od 1 października tego roku. Był to kolejny etap zwiększania wpływów rządzących w szkolnictwie wyższym⁴³, niezbyt zresztą udany. Zlikwidowano wówczas część katedr na uniwersytetach, a jednocześnie wsparto Uniwersytet Warszawski, tworząc tam 16 nowych katedr. Natomiast na UJ zlikwidowano siedem katedr, w tym katedrę historii kultury polskiej, a Kot, w wieku zaledwie 48 lat, został przeniesiony w stan nieczynny. Pozostał jednak na stanowisku docenta, z prawem do prowadzenia seminarium z historii kultury i wychowania, jednak bez możliwości egzaminowania. Podjęto starania obsadzenia go na katedrze historii literatury po śmierci Stanisława Windakiewicza w 1934 r., jednak ta propozycja Senatu Akademickiego UJ spotkała się ze sprzeciwem MWRiOP. Kot nie odzyskał katedry i jako docent prywatny pozostał na UJ do 1939 r.

Okres II wojny światowej spędził aktywnie, związany politycznie z rządem Władysława Sikorskiego. W 1945 r. zaangażował się po stronie Stanisława Mikołajczyka. Jego plany po powrocie do Krakowa obejmowały stworzenie katedry od nowa⁴⁴. Wydział Humanistyczny postanowił wystąpić do Ministerstwa Oświaty z wnioskiem o mianowanie Kota profesorem zwyczajnym historii kultury na UJ, jednak Kot z inspiracji Mikołajczyka przyjął stanowisko ambasadora Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej w Rzymie⁴⁵. W 1947 r. upływał Kotowi czas urzędowania, starał się więc w Ministerstwie Oświaty o roczny ur-

⁴¹ T.P. Rutkowski, *Działalność polityczna Stanisława Kota w dwudziestolecu międzywojennym*, [w] *S. Kot – uczonej i polityk*, s. 69.

⁴² *Ibidem*, s. 45.

⁴³ J. Sadowska, *Ku szkole na miarę Drugiej Rzeczypospolitej. Geneza, założenia i realizacja reformy Jędrzejewiczowskiej*, Wydawnictwo UwB, Białystok 2001, s. 285.

⁴⁴ T.P. Rutkowski, *Stanisław Kot*, s. 368.

⁴⁵ *Ibidem*.

lop i stypendium na dalszy pobyt w Rzymie. Jakub Berman zdecydował, że jako były ambasador nie może pozostać we Włoszech. Zablokował również wydanie dla niego księgi jubileuszowej z okazji 35-lecia pracy naukowej⁴⁶. Nie powiodły się również dalsze starania UJ o katedrę dla niego na uczelni. Pod wpływem wydarzeń w Polsce podjął decyzję o pozostaniu na emigracji. Po raz kolejny zaproponowano mu objęcie katedry w 1957 r., jednak zdecydował się jej nie przyjmować.

Badania nad historią kultury i oświaty oraz działalność dydaktyczną kontynuowali uczniowie Kota – Henryk Barycz i Jan Hulewicz. Barycz był związany instytucjonalnie z seminarium, początkowo jako pomocnicza siła naukowa (1924 r.), a od 1926 r. jako asystent⁴⁷. Od r. akad. 1927/1928 prowadził pro-seminarium⁴⁸. Likwidacja katedry była dla niego ciosem, ponieważ miał już na koncie 53 publikacje naukowe i pracę habilitacyjną na ukończeniu⁴⁹. Dzięki pomocy Stanisława Kutrzeby oraz Stanisława Estreichera rozpoczął pracę jako kustosz w Archiwum UJ, którą kontynuował do 1939 r. Archiwum UJ stało się od tego czasu przystanią dla wielu osób związanych z historią kultury i oświaty w Krakowie. W latach 1926–1933 odbył liczne podróże naukowe, poznając gruntownie zasoby archiwów na zachodzie Europy. W lutym 1926 r. uzyskał stopień doktora filozofii na podstawie rozprawy *Trzy studia do historii kultury XVI wieku*. Opublikował ją w trzech częściach: *Marcin Krowicki. Z dziejów reformacji w Polsce; Jan Mączyński, leksykograf polski XVI wieku* oraz *Kulturalna działalność Piotra Kmity*⁵⁰. Z inicjatywy Kota został powołany na stanowisko asystenta w Seminarium Historii Kultury UJ (od 1 X 1926 r. do 30 IX 1933 r.). Gdy katedrę zlikwidowano, Kot postarał się, aby Barycz został przeniesiony do Seminarium Historycznego. Równocześnie od grudnia 1933 r. rozpoczął pracę jako kustosz w Archiwum UJ. Habilitował się w 1935 r. na podstawie wspomnianej wyżej pracy *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce Odro-*

⁴⁶ W.J. Chmielewski, *Stanisław Skrzyszewski wobec ludzi nauki. W świetle własnych notatek, listów i pism (1944–1950)*, Instytut Historii Nauki PAN, Aspra-JR, Warszawa 2014, s. 128–129.

⁴⁷ Arch. UJ, Akta Senatu S II 857, *Wydział Filozoficzny, Katedra historii kultury polskiej 1926–1934*.

⁴⁸ H. Barycz, *Historia kultury*, s. 204.

⁴⁹ A.K. Banach, *Henryk Barycz – historyk kultury, nauki i oświaty*, [w] *Polacy i świat, kultura i zmiana. Studia historyczne i antropologiczne ofiarowane profesor Halinie Florkowskiej-Frančić*, red. J. Lencznarowicz, J. Pezda, A. Zięba, Księgarnia Akademicka, Kraków 2006, s. 311; *idem*, *Henryk Barycz (1901–1994)*, [w] *Złota Księga Wydziału Historycznego*, s. 407; J. Dybiec, *Henryk Barycz (1901–1994)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1996, t. 40, z. 1, s. 135–159.

⁵⁰ H. Barycz, *Marcin Krowicki. Z dziejów reformacji w Polsce*, „Reformacja w Polsce” 1924, nr 9/10, s. 1–48; *idem*, *Jan Mączyński, leksykograf polski XVI wieku*, *ibidem*, nr 11/12, s. 218–225; *idem*, *Kulturalna działalność Piotra Kmity*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemysłu” 1925, t. 6, s. 1–72.

*dzenia*⁵¹. W czasie II wojny był tramwajarzem w Krakowie, a po jej zakończeniu wrócił do pracy w Archiwum.

W 1945 r. Wydział Filozoficzny UJ zdecydował się na reaktywowanie skasowanych katedr. W lipcu tego roku zwrócono się do Ministerstwa Oświaty z prośbą o przywrócenie katedry historii kultury, na co zgodzono się 14 kwietnia 1946 r., ale jej nie obsadzono. Jednak w 1949 r. ponownie ją zwinęto⁵². Uruchomiono natomiast (również w kwietniu 1946 r.) dwie katedry związane z historią kultury: Katedrę Historii Średniowiecznej i Nowożytnej Wychowania i Oświaty na czele z Baryczem oraz Katedrę Historii Najnowszej Oświaty i Wychowania z Janem Hulewiczem. Barycz nie przyjął propozycji objęcia proponowanych mu niemalże w tym samym czasie katedr historii kultury we Wrocławiu i w Warszawie⁵³. W przypadku Warszawy odmówił dwukrotnie, gdyż pierwszą propozycję otrzymał jeszcze w 1938 r. Na jego losach zaważyły dobre kontakty z Kotem. Stanisław Skrzeszewski, minister oświaty w latach 1944–1945 oraz 1947–1950, uczestnik seminarium Kota, przed wojną pracował w Państwowym Pedagogium w Krakowie, w którym wykładali związani z seminarium Kota: Barycz, Hulewicz oraz Bobkowska⁵⁴. Znał więc dobrze środowisko, ale jako zdeklarowany komunista zdecydował ostatecznie o likwidacji katedry 23 lutego 1949 r. i o przeniesieniu Barycza do Wrocławia⁵⁵. Do Krakowa powrócił Barycz w 1953 r., gdy otrzymał stanowisko profesora przy Katedrze Polski Feudalnej. Po uzyskaniu nominacji na profesora zwyczajnego 31 października 1957 r. został powołany na kierownika nowo utworzonej Katedry Historii Nauki i Oświaty na Wydziale Filozoficzno-Historycznym UJ⁵⁶. Trudno przecenić rolę Barycza w polskiej humanistyce. Należał on do najlepszych badaczy Almae Matris, dziejów polskiej edukacji i myśli pedagogicznej, dziejów nauki, kontaktów polskich naukowców z Europą zachodnią czy związków Śląska z Rzeczpospolitą⁵⁷. Wykształcił liczną grupę uczniów (było wśród nich 10 doktorów). Także wielu z nich habilitowało się, m.in. Mirosława Chamcówna, Urszula Perkowska, Karolina Targosz, Leszek Hajdukiewicz i Julian Dybiec. Ten ostatni opisywał działania Barycza w seminarium: „Seminarium z reguły nie były liczne ze względu na wysokie wymagania i przedmiot. Studen-

⁵¹ Arch. UJ, WF II 121, Teczki akt habilitacyjnych (1862–1938), *Henryk Barycz*.

⁵² H. Barycz, *Historia kultury*, s. 218.

⁵³ A.K. Banach, *Działalność uniwersytecka Henryka Barycza*, [w] *Henryk Barycz (1901–1994). Materiały z Posiedzenia Naukowego PAU w dniu 22 VI 2001 r.*, red. R. Majkowska, PAU, Kraków 2004, s. 87–95.

⁵⁴ W.J. Chmielewski, *op. cit.*, s. 131.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 134.

⁵⁶ A.K. Banach, *Henryk Barycz (1901–1994)*, [w] *Złota Księga Wydziału Historycznego*, s. 413.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 407.

tów bardziej interesowała historia polityczna niż historia kultury. Bez względu na zainteresowania seminarzystów, epoką staropolską lub XIX i XX wiekiem, tematyka zajęć dotyczyła czasów staropolskich i w dużym stopniu polegała na różnorodnych formach pracy nad źródłami. Rozwijało to w trakcie seminariów precyzję metody historycznej i erudycję. Postępowanie takie było wynikiem przyjętej przez profesora ekonomii pracy naukowej i przeświadczenia, że właściwej metody historycznej można się nauczyć tylko na podstawie analitycznej pracy nad staropolskim źródłem. Nierzadkie były przypadki, że referaty seminaryjne należało przygotować na podstawie źródeł łacińskich z XV, XVII w., mimo iż ich autor interesował się XIX w. i z tego zakresu pisał pracę magisterską⁵⁸.

Seminarium odbywało się przy ul. F. Straszewskiego 25, gdzie Zakład miał swoje dwa pokoje. Barycz na zajęciach był zasadniczy, tępił gadulstwo, wymagał dobrego przygotowania do seminarium, nie tolerował niepunktualności. Pozostawił po sobie wyjątkową spuściznę, liczącą 647 publikacji⁵⁹. Na emeryturę przeszedł 30 września 1971 r.

Równolegle funkcjonował drugi uczeń Kota – Jan Hulewicz, który w czasie wojny pracował dla rządu polskiego na obczyźnie, kierując Funduszem Kultury Narodowej, podległym Ministerstwu Oświaty. Pomagał uczonym i artystom, gromadził *polonica*, redagował z Tymonem Terleckim wydawnictwo *Straty kultury polskiej*. Podobnie jak Barycza, w kwietniu 1946 r. powołano go w UJ na katedrę oraz seminarium historii najnowszej wychowania i oświaty. Bardzo zaangażował się w tę działalność, budował kadry, bibliotekę, chciał gromadzić materiały i wspomnienia z okresu wojennego, dotyczące oświaty i wychowania.

Na stanowisko asystentki zaproponował Kamillę⁶⁰ Mrozowską. Urodziła się ona w Petersburgu, lecz wykształcenie zdobywała w Warszawie, dyplom magisterski w zakresie historii uzyskała w styczniu 1939 r.⁶¹ Brała udział w tajnym nauczaniu, a po klęsce powstania warszawskiego, w którym awansowała na stopień podporucznika, w końcu października 1944 r. przybyła do Krakowa. Również tam zaangażowała się w tajne nauczanie. Po zakończeniu działań wojennych została nauczycielką w II Gimnazjum i Liceum im. J. Hoene-Wrońskiego

⁵⁸ J. Dybiec, *Henryk Barycz (1901–1994)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1996, t. 40, z. 1, s. 139.

⁵⁹ Bibliografię Profesora Henryka Barycza za lata 1923–1966 zestawil Leszek Hajdukiewicz. Bibliografia ta, w której zarejestrowano 450 pozycji, ukazała się drukiem w „Studiach i Materiałach z Dziejów Nauki Polskiej. Serii A: Historia Nauk Społecznych” 1968, z. 12, s. 11–44. Uzupełnił ją (za lata 1966–1993) Julian Dybiec (*Henryk Barycz (1901–1994)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1996, t. 40, z. 1, s. 143–159).

⁶⁰ W dokumentach często jej imię pisano „Kamila”, jednak prawidłowo brzmiało ono „Kamilla”.

⁶¹ Arch. UJ, Wydział Humanistyczny 196, *Kamila Mrozowska,teczka akt doktorskich, życiorys*.

w Krakowie. W lutym 1948 r. wniosła podanie o dopuszczenie do rygorozów (egzaminów doktorskich) i przedstawiła pracę *Życie wewnętrzne, organizacja pracy pedagogicznej i podstawy finansowania pierwszej szkoły wojskowej w Polsce (1765–1795)*⁶². Opracowane przez nią dzieje Szkoły Rycerskiej zostały przyjęte bardzo dobrze. W wersji znacznie poszerzonej praca ukazała się w 1961 r. pt. *Szkoła Rycerska Stanisława Augusta Poniatowskiego (1765–1795)*. W 1948 r. została zatrudniona przy Katedrze Historii Najnowszej Oświaty i Wychowania, początkowo jako młodszy asystent, a w latach 1950–1955 jako starszy asystent. W ten sposób związała swoje życie zawodowe z historią kultury i nauki.

W maju 1952 r. seminarium pomimo protestów Hulewicz zlikwidowano. Przeniesiono je wówczas do Katedry Pedagogiki i Oświaty dorosłych, a następnie do Katedry Pedagogiki. Hulewicz starał się, by pracę zachowała Mrozowska, ona bowiem opiekowała się zbiorami biblioteki seminarium Historii Najnowszej i Oświaty. Profesorowie Barycz i Hulewicz przez lata byli inwigilowani przez Urząd Bezpieczeństwa a następnie przez Służbę Bezpieczeństwa⁶³.

Tak więc w latach 1949–1952 zlikwidowano dwie katedry badające dzieje wychowania, oświaty i kultury. Rok 1953 przyniósł pierwsze zmiany, gdy do Krakowa powrócił z Wrocławia Barycz. Na skutek październikowych przemian 1956 r. udało się powołać na UJ Katedrę Historii Nauki i Oświaty, na czele której stanął Barycz i w której Hulewicz został kierownikiem Zakładu Historii Oświaty. Pracowali w niej dr Kamilla Mrozowska, mgr Leszek Hajdukiewicz oraz jako zastępca asystenta Jadwiga Kręgiel.

Mrozowska w latach 1955–1958 była adiunktem przy Katedrze Pedagogiki UJ, a następnie przy Katedrze Historii Nauki i Oświaty⁶⁴. W 1958 r., po habilitacji na podstawie pracy *Walka o nauczycieli świeckich w dobie Komisji Edukacji Narodowej na terenie Korony*, została mianowana docentem. W 1966 r., po ukazaniu się w ramach obchodów jubileuszowych 600-lecia UJ (przypadających w 1964 r.) publikacji *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1795–1850*⁶⁵, Rada Wydziału Filozoficzno-Historycznego wystąpiła do Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z wnioskiem o nadanie jej

⁶² Arch. UJ, Wydział Humanistyczny 196, *Kamila Mrozowska,teczka akt doktorskich, podanie o dopuszczenie do egzaminu doktorskiego*.

⁶³ Biuletyn Informacji Publicznej IPN [Henryk Barycz, katalog osób „rozpracowywanych”], <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/580687> [14.07.2021]; Biuletyn Informacji Publicznej IPN [Jan Hulewicz, katalog osób „rozpracowywanych”], <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/580740> [14.07.2021].

⁶⁴ Arch. UJ, Wydział Filozoficzno-Historyczny 32, *Teczka Kamila Mrozowska, Pismo wydziału do Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego w sprawie nadania tytułu profesora nadzwyczajnego*.

⁶⁵ K. Mrozowska, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1795–1850*, [w] *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1765–1850*, Wydawnictwo Jubileuszowe, PWN, Kraków 1965, s. 61–260.

tytułu profesora nadzwyczajnego. Wniosek przyjęto w 1969 r., a 30 kwietnia 1976 r. przegłosowano na Radzie Wydziału (39 za, 2 przeciw i 2 wstrzymujące się) kolejny wniosek do ministerstwa o nadanie tytułu profesora zwyczajnego. Mrozowska uzyskała go w tym samym roku. Ponadto w latach 1971–1977 była dyrektorem Instytutu Pedagogiki UJ, ponieważ w tym właśnie Instytucie odbywano *gros* zajęć z historii wychowania i oświaty. Była osobą w pełni oddaną Uniwersytetowi, wyrozumiałą i tolerancyjną wobec innych poglądów⁶⁶. Jej uczeń, prof. Andrzej Meissner, wspominał, jak w sposób jasny i klarowny przedstawiała złożone problemy i mobilizowała studentów do własnej pracy naukowej⁶⁷.

Do czasu powołania instytutów, w katedrze działali Barycz, Hulewicz, Mrozowska, Leszek Hajdukiewicz, Renata Dutkova oraz Julian Dybiec. W związku ze zmianami w strukturach organizacyjnych uniwersytetów (rozporządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z 18 lutego 1970 r.), zarządzeniem rektora z 22 stycznia 1971 r. powołano do życia Zakład Historii Oświaty i Kultury w ramach nowo utworzonego Instytutu Historii UJ. Gdy Barycz we wrześniu tego roku przeszedł na emeryturę, kierownikiem katedry został Hulewicz i pełnił tę funkcję w latach 1971–1976⁶⁸. Podobnie jak poprzednik, Hulewicz prowadził seminaria na bardzo wysokim poziomie. Seminaria magisterskie odbywały się nadal w małym gabinecie przy ul. F. Straszewskiego, a doktorskie w mieszkaniu profesora⁶⁹. Był erudyta, wymagającym, lecz pomocnym, a w ocenie jego ucznia, prof. Adama Massalskiego, seminarium było wysoko postawioną szkołą historyczną: „Wiele moich koleżanek i kolegów obawiało się zapisać na seminarium u profesora J. Hulewicza, bowiem krążyły na Jego temat legendy związane z ogromnymi wymaganiami, jakie stawiał na egzaminach oraz w czasie pisania pracy magisterskiej. Seminaria prowadzone przez Profesora stały na bardzo wysokim poziomie, odbywały się w małych pokoikach Katedry na ul. Straszewskiego. Profesor na zajęciach był zawsze bardzo aktywny. Gdy ktoś z uczestników poruszał jakieś nowe zagadnienie, natychmiast z pamięci informował o najnowszych publikacjach na ten temat”⁷⁰.

⁶⁶ J. Kolbuszewska, *Kobiety w drodze na naukowy Olimp... Akademicki awans polskich historyczek (od schyłku XIX wieku po rok 1989)*, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2020, s. 264; J. Dybiec, *Profesor Kamilla Mrozowska*, „Biuletyn Historii Wychowania” 1999, nr 1–2, s. 39–42.

⁶⁷ A. Meissner, *Profesor Kamilla Mrozowska (1917–2002)*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2004, t. 47, nr 3–4, s. 237–244.

⁶⁸ J. Hulewicz, *Henryk Barycz*, „Nauka Polska” 1975, nr 8, s. 51.

⁶⁹ A. Massalski, *Mój Mistrz – Profesor dr Jan Hulewicz (1907–1980)*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2017, nr 3–4, s. 70–76.

⁷⁰ *Ibidem*, s. 71.

Bibliografia prac Hulewicza obejmuje ponad 280 pozycji⁷¹. Po nim funkcję kierownika przejęła Mrozowska i pełniła ją do 1987 r. Jej zainteresowania badawcze skupiały się przede wszystkim na epoce oświecenia, a zwłaszcza na reformach szkolnych Komisji Edukacji Narodowej, na kształtowaniu się w Rzeczypospolitej nowoczesnego zawodu nauczycielskiego, na szkolnictwie średnim i dziejach UJ⁷².

W katedrze zatrudniony był również od 1958 r. Leszek Hajdukiewicz, także uczeń Barycza, który dla swojego byłego studenta zrezygnował z kierowania Archiwum UJ, by ten mógł utrzymać pracę na UJ i uzyskać stanowisko docenta etatowego⁷³. Hajdukiewicz, seminarzysta Barycza, przygotował pracę magisterską *Krakowska szkoła zamkowa w latach 1510–1801*. Jeszcze przed uzyskaniem dyplomu rozpoczął pracę w Bibliotece Jagiellońskiej. Dzięki swojemu mistrzowi przeszedł do Zakładu Historii Nauki PAN (1956–1957), a następnie do katedry Barycza⁷⁴. Doktorat uzyskał w 1960 r., pisząc pracę *Księgozbiór i zainteresowania bibliofilskie Piotra Tomickiego na tle działalności kulturalnej*⁷⁵, a habilitację (zatwierdzoną 10 maja 1962 r.) na podstawie rozprawy *Biblioteka Macieja z Miechowa*⁷⁶. Tytuł profesora nadzwyczajnego otrzymał w 1973 r., a zwyczajnego w 1993 r.⁷⁷ Pozostawił Hajdukiewicz wartościowy dorobek naukowy zwłaszcza z zakresu kultury umysłowej od XVI do XVIII w., dziejów szkolnictwa, historii książek, bibliotek, kultury Krakowa i historii UJ⁷⁸.

W latach 1988–1997 Zakładem kierowała prof. Renata Dutkova, znawczyni dziejów oświaty i nauki, szkolnictwa galicyjskiego i UJ⁷⁹. Z uczelnią związała się od 1 września 1959 r., kiedy została przyjęta do pracy w Katedrze Historii Nauki i Oświaty, początkowo jako asystent, następnie od 1 października 1961 r. starszy asystent, a od 1 października 1967 r. jako adiunkt. Praca doktorska pt.

⁷¹ H. Zaleska, *Bibliografia prac prof. dra Jana Hulewicza 1929–1975*, [w] *Studia z dziejów oświaty i kultury umysłowej w Polsce XVIII–XX w. Księga ofiarowana Janowi Hulewiczowi*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1977, s. 309–327.

⁷² K. Bartnicka, *Kamilla Mrozowska (28 I 1917–2 V 2002)*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 2002, t. 41, s. 3–5.

⁷³ A.K. Banach, *Leszek Hajdukiewicz (1924–1995)*, [w] *Złota Księga Wydziału Historycznego*, s. 527.

⁷⁴ J. Dybiec, *Leszek Hajdukiewicz (1924–1995)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1996, t. 41, z. 2, s. 142.

⁷⁵ L. Hajdukiewicz, *Księgozbiór i zainteresowania bibliofilskie Piotra Tomickiego na tle działalności kulturalnej*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1961.

⁷⁶ *Idem*, *Biblioteka Macieja z Miechowa*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1960.

⁷⁷ J. Dybiec, *Leszek Hajdukiewicz*, s. 142.

⁷⁸ M. Zdanek, *Dzieło naukowe i bibliografia prac Leszka Hajdukiewicza*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce” 2015, t. 59, s. 221–247; J. Dybiec, *Leszek Hajdukiewicz*, s. 141–144; A.K. Banach, *Leszek Hajdukiewicz*, s. 528.

⁷⁹ R. Dutkova, *Szkoła Główna Krakowska w okresie Księstwa Warszawskiego (1809–1814)*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1965.

Szkoła Główna Krakowska w czasach Księstwa Warszawskiego (1809–1814), napisana pod kierunkiem prof. Hulewicza, stała się podstawą do przyznania jej 19 marca 1965 r. stopnia naukowego doktora. W 1976 r. opublikowała w serii Monografie z Dziejów Oświaty (t. 19) książkę *Szkolnictwo średnie Krakowa w pierwszej połowie XIX w. (1801–1846)*, która stała się podstawą przyznania jej stopnia doktora habilitowanego uchwałą Rady Wydziału z 6 maja 1976 r. (zatwierdzoną 25 października 1976 r.). Trzy lata później nominowano ją na stanowisko docenta. Profesorem nadzwyczajnym została w 1991 r., a w 1996 r. został jej nadany przez prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego tytuł naukowy profesora nauk humanistycznych. Na emeryturę przeszła 30 września 1997 r. Była autorką znakomitego opracowania poświęconego Komisji Edukacji Narodowej⁸⁰. Dutkova była znakomitą krakowianistką, która w swoich badaniach skupiła się szczególnie na dziejach UJ i szkolnictwa średniego⁸¹.

Po niej kierownictwo objęli prof. Julian Dybiec (w latach 1997–2010), a następnie zmarły w 2019 r. Andrzej Banach (lata 2010–2014). Dybiec, wybitny badacz dziejów nauki i instytucji naukowych oraz instytucji kultury, opracował zestaw kilkunastu monografii oraz ponad 260 artykułów i rozpraw naukowych. Związany początkowo, jak niemalże wszyscy pracownicy Zakładu, z Archiwum UJ, w 1965 r. został w Zakładzie asystentem, następnie adiunktem (w latach 1969–1983), docentem (w latach 1982–1992), profesorem nadzwyczajnym UJ i profesorem nadzwyczajnym z tytułem naukowym (w latach 1992–2002), oraz profesorem zwyczajnym w 2002 r.⁸² Dorobek Dybca jest bardzo okazały i zróżnicowany. Wniósł trwały wkład w dzieje poznania Galicji w dobie autonomicznej, publikując opracowanie *Finansowanie nauki i oświaty w Galicji (1860–1918)* (Kraków 1989), które była podstawą jego habilitacji, oraz *Meccenat oświatowy i naukowy Galicji (1860–1918)* (Wrocław 1981). Ważną pozycją była również praca *Polska Akademia Umiejętności (1872–1952)* (Kraków 1993). Jedno z jego najważniejszych osiągnięć to monografia *Uniwersytet Jagielloński (1918–1939)* (Kraków 2000). Efektem ścisłych związków z jego rodzinnymi stronami były opracowania poświęcone dziejom Ziemi Sądeckiej⁸³. Swoje zainteresowania rozszerzył również na kwestie zachowania tożsamości

⁸⁰ Eadem, *Komisja Edukacji Narodowej. Zarys działalności, wybór materiałów źródłowych*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1973.

⁸¹ Eadem, *Żeńskie gimnazja Krakowa w procesie emancypacji kobiet (1896–1918)*, Księgarnia Akademicka, Kraków 1995.

⁸² A.K. Banach, *Sylwetka naukowa profesora Juliana Dybca*, [w] *Virtuti et ingenio. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Julianowi Dybcowi*, red. idem, Historia Jagellonica, Kraków 2013, s. 10.

⁸³ J. Dybiec, *Dzieje Nowego Sącza w czasach autonomii galicyjskiej 1867–1918*, [w] *Dzieje miasta Nowego Sącza*, t. 2, red. F. Kiryk, Secesja, Kraków 1993, s. 199–390; *Łącko i gmina łącka*, red. J. Dybiec, Secesja, Kraków 2012; *Kultura ludowa Łącka*, red. idem, BikStudio, Kraków 2016.

narodowej oraz przyswojenia kulturze polskiej dorobku europejskiego piśmiennictwa w XIX w.⁸⁴ Publikował ponadto prace dotyczące kontaktów nauki polskiej z europejską w okresie autonomicznym⁸⁵. Prowadził wykłady zarówno w Instytucie Historii UJ, jak i w Instytucie Pedagogiki UJ. Wypromował 279 magistrów oraz sześciu doktorów.

Twórczość naukowa Banacha koncentrowała się początkowo wokół genezy kontrreformacji w Polsce i konwersji polskich elit politycznych z protestantyzmu na katolicyzm w drugiej połowie XVI w.⁸⁶. Równocześnie współpracował z redakcją *Polskiego słownika biograficznego*. Swoją uwagę skupił następnie na dziejach Uniwersytetu Krakowskiego od XVI do XX w. Z Zakładem Historii Oświaty i Kultury związany był od 1975 r., początkowo jako starszy asystent, a po uzyskaniu stopnia doktora w 1979 r. jako adiunkt. Habilitował się 27 lutego 1998 r. z historii nauki i wychowania od XVI do XX w. Habilitację zatwierdzono w maju tego roku. Stanowisko profesora nadzwyczajnego uzyskał w 2001 r., a tytuł naukowy profesora zwyczajnego w 2011 r.⁸⁷ Po doktoracie jego głównym problemem badawczym stało się zagadnienie studiów młodzieży chłopskiej w Krakowie, czego efektem były dwie monografie: *Młodość chłopska na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1860/1861–1917/1918* (Kraków 1997) oraz *Kariery zawodowe studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego pochodzenia chłopskiego z lat 1860/1861–1917/1918* (Kraków 2009). Był również współautorem (razem z Krzysztofem Stopką i Julianem Dybcem) syntezy opublikowanej z okazji jubileuszu 600-lecia odnowienia krakowskiej uczelni *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego* (Kraków 2000). Tematyka uniwersytecka obecna była także w jego tekstach zamieszczonych w *Złotej Księdze Wydziału Historycznego UJ*, gdzie opublikował zestaw biogramów wybitnych historyków krakowskich (Jerzego Samuela Bandtkiego, Antoniego Karbowiaka, Jana Ptaśnika, Aleksandra Ludwika Birkenmajera, Henryka Barycza i Leszka Hajdukiewicza)⁸⁸. Wypromował 90 magistrów.

⁸⁴ *Idem*, *Nie tylko szabłą. Nauka i kultura w walce o utrzymanie tożsamości narodowej (1795–1918)*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2004; *idem*, *Polska w orbicie wielkich idei. Polskie przekłady obcojęzycznego piśmiennictwa (1795–1918)*, t. 1, Instytut Historii Nauki PAN, Warszawa 2011; *idem*, *Polska w orbicie wielkich idei. Bibliografia polskich przekładów obcojęzycznego piśmiennictwa (1795–1918)*, t. 2, BikStudio, Kraków 2014.

⁸⁵ A.K. Banach, *Sylwetka naukowa*, s. 9–15.

⁸⁶ *Idem*, *Konwersje protestantów na katolicyzm w Koronie w latach 1560–1600*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 1985, nr 77, s. 21–36.

⁸⁷ K. Stopka, *Profesor Andrzej Kazimierz Banach*, [w] *Amico, socio et viro docto. Księga ku czci profesora Andrzeja Kazimierza Banacha*, red. K. Stopka, T. Pudłocki, Historia Iagellonica, Kraków 2015, s. 23.

⁸⁸ *Ibidem*, s. 23–27.

Od 2014 r. Zakładem kieruje wybitny znawca problematyki ormiańskiej na ziemiach polskich i dziejów Uniwersytetu Jagiellońskiego, prof. Krzysztof Stopka⁸⁹. Z Zakładem, początkowo jako asystent, jest związany od 1983 r. Pracę doktorską *Szkoły katedralne metropolii gnieźnieńskiej w średniowieczu na tle europejskim. Studia nad kształceniem kleru polskiego w wiekach średnich* przygotował pod kierunkiem prof. Jerzego Wyrozumskiego. Stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie historii został mu przyznany uchwałą Rady Wydziału Historycznego UJ 26 czerwca 1992 r.; stopień naukowy doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie historii – historii średniowiecznej (w oparciu o dorobek naukowy i rozprawę *Armenia christiana. Unionistyczna polityka Konstantynopola i Rzymu a tożsamość chrześcijaństwa ormiańskiego*) uzyskał decyzją Rady Wydziału Historycznego UJ z 10 stycznia 2003 r. Tytuł naukowy profesora nauk humanistycznych otrzymał 22 stycznia 2016 r. Prof. Stopka prowadził liczne konwersatoria, wykłady, wykłady monograficzne i seminaria w strukturach Instytutu Historii, Instytutu Pedagogiki oraz Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej UJ. W latach 2004–2011 pełnił obowiązki dyrektora Archiwum UJ, a następnie Muzeum UJ (od 2011). Jego dorobek koncentruje się wokół zagadnień historii kultury, historii Kościoła, zarówno w epoce średniowiecza, jak i epoki nowożytnej, historii UJ, dziejów Ormian w Polsce, historii związków kościelnych Ormian z chrześcijaństwem bizantyjskim i łacińskim, a także edytorstwa źródeł.

W 2016 r. Zakład został połączony z Pracownią Dydaktyki, w wyniku czego powstał Zakład Historii Kultury i Edukacji Historycznej. Genetycznie Zakład zachował ciągłość – uczniami Kota byli Barycz i Hulewicz. „Baryczowcami” byli Banach, Dybiec i Hajdukiewicz. Z kolei wychowankami Hulewicza były Mrozowska i Dutkova. Obecny kierownik, prof. Stopka, który wyszedł ze szkoły Jerzego Wyrozumskiego, znalazł wsparcie w profesorach Mrozowskiej i Banachu. Obecnie na etatach profesorskich pracują: uczeń Banacha – Tomasz Pudłocki⁹⁰

⁸⁹ K. Stopka, *Szkoły katedralne metropolii gnieźnieńskiej w średniowieczu. Studia nad kształceniem kleru polskiego w wiekach średnich*, PAU, Kraków 1994; *idem*, *Armenia christiana. Unionistyczna polityka Konstantynopola i Rzymu a tożsamość chrześcijaństwa ormiańskiego (IV–XV w.)*, PAU, Kraków 2002 (wersja angielska *Armenia Christiana. Armenian Religious Identity and the Churches of Constantinople and Rome (4th–15th Century)*), Jagiellonian University Press, Kraków 2017; *idem*, *Ormianie w Polsce dawnej i dzisiejszej*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000; *idem*, *Wdzięczność ma długą pamięć. Mecenasi Uniwersytetu Krakowskiego i rola ich darów w dziejach uczelni*, Societas Vistulana, Kraków 2005; *Corpus studiosorum Universitatis Iagellonicae (1850/51–1917/18)*, t. 1–8, red. *idem*, Societas Vistulana, Kraków 1999–2015.

⁹⁰ T. Pudłocki, *Blask szarości... Życie codzienne w I Państwowym Gimnazjum im. Juliusza Słowackiego w Przemyślu w latach 1918–1939*, Regionalny Ośrodek Kultury, Nauki i Edukacji, Przemyśl 2004; *idem*, *Iskra światła czy kopcąca pochodnia? Inteligencja w Przemyślu w latach 1867–1939*, Historia Iagellonica, Kraków 2009; *idem*, *Ambasadorzy idei. Wkład intelektualistów w promowanie*

oraz wychowanka Dybca, Maria Stinia⁹¹. Po habilitacji jest również uczeń Stopki, Wiktor Szymborski⁹². Adiunktem jest dr Krystyna Samsonowska, a starszym wykładowcą dr Grzegorz Chomicki. W Zakładzie kontynuowane są badania z zakresu historii kultury, nauki i oświaty, poszerzone o prace nad kulturą i dziejami Ormian polskich oraz nad dydaktyką historii. W 2021 r., na skutek kolejnych reform, Zakład zmienił nazwę na Katedrę Historii Kultury, Nauk Pomocniczych Historii i Archiwistyki.

Bibliografia

Źródła

- Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego
Akta Senatu S II 857, Wydział Filozoficzny, Katedra historii kultury polskiej 1926–1934.
Protokoły posiedzeń Rady Wydziału Filozoficznego.
Teczki akt habilitacyjnych (1862–1938), WF II 121.
Wydział Filozoficzno-Historyczny 32.
Wydział Humanistyczny 196.
Skład Uniwersytetu Jagiellońskiego za rok szkolny 1929/1930, Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1930.
Spis wykładów odbywać się mających w c. k. Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie w półroczu letnim roku szkolnego 1880/1881, Kraków 1881.
Sprawozdanie Dyrekcji c.k. V Gimnazjum we Lwowie za rok szkolny 1910, Lwów 1910.
Sprawozdanie Dyrekcji c.k. V Gimnazjum we Lwowie za rok szkolny 1911, Lwów 1911.

Opracowania

- P. Auty, *William J. Rose*, „Slavonic and East European Review” 1969, vol. 47, nr 108, s. 8–10.
A.K. Banach, *Antoni Karbowski (1856–1919)*, [w] *Złota Księga Wydziału Historycznego*, red. J. Dybiec, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, s. 107–118.

pozytywnego wizerunku Polski w Wielkiej Brytanii w latach 1918–1939, Historia Iagellonica, Kraków 2015.

⁹¹ M. Stinia, *Państwowe szkolnictwo gimnazjalne w Krakowie w okresie autonomii galicyjskiej*, Historia Iagellonica, Kraków 2004; *eadem*, *Uniwersytet Jagielloński, passim*.

⁹² W. Szymborski, *Odpusty w Polsce średniowiecznej*, Historia Iagellonica, Kraków 2011; *idem*, *Collegium Broscianum*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2014; *idem*, *Bracia z ulicy Freta. Studia nad dominikanami warszawskimi w epoce nowożytnej*, Esprit, Kraków 2018.

- A.K. Banach, *Działalność uniwersytecka Henryka Barycza*, [w] *Henryk Barycz (1901–1994). Materiały z Posiedzenia Naukowego PAU w dniu 22 VI 2001 r.*, red. R. Majkowska, PAU, Kraków 2004, s. 87–95.
- A.K. Banach, *Działalność uniwersytecka Stanisława Kota*, [w] *S. Kot – uczonej i polityk*, red. A. Fitowa, Wydawnictwo UJ, Kraków 2001, s. 191–198.
- A.K. Banach, *Henryk Barycz – historyk kultury, nauki i oświaty*, [w] *Polacy i świat, kultura i zmiana. Studia historyczne i antropologiczne ofiarowane profesor Halinie Florkowskiej-Frančić*, red. J. Lencznarowicz, J. Pezda, A. Zięba, Księgarnia Akademicka, Kraków 2006, s. 310–322.
- A.K. Banach, *Henryk Barycz (1901–1994)*, [w] *Złota Księga Wydziału Historycznego*, red. J. Dybiec, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, s. 403–414.
- A.K. Banach, *Jan Ptaśnik*, [w] *Złota Księga Wydziału Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. J. Dybiec, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, s. 214–223.
- A. K. Banach, *Jerzy Samuel Bandkie (1768–1835)*, [w] *Złota Księga Wydziału Historycznego*, red. J. Dybiec, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, s. 21–30.
- A.K. Banach, *Konwersje protestantów na katolicyzm w Koronie w latach 1560–1600*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 1985, nr 77, s. 21–36.
- A.K. Banach, *Leszek Hajdukiewicz (1924–1995)*, [w] *Złota Księga Wydziału Historycznego*, red. J. Dybiec, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, s. 525–532.
- A.K. Banach, *Sylwetka naukowa profesora Juliana Dybca*, [w] *Virtuti et ingenio. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Julianowi Dybcowi*, red. *idem*, Historia Iagellonica, Kraków 2013, s. 9–15.
- K. Bartnicka, *Kamilla Mrozowska (28 I 1917–2 V 2002)*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 2002, t. 41, s. 3–5.
- H. Barycz, *Historia kultury, nauki, oświaty i wychowania w Uniwersytecie Jagiellońskim*, [w] *Studia z dziejów Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. S. Mikucki, nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1967, s. 185–222.
- H. Barycz, *Jan Mączyński, leksykograf polski XVI wieku*, „Reformacja w Polsce” 1924, t. 3, nr 11/12, s. 218–225.
- H. Barycz, *Kulturalna działalność Piotra Kmity*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemysłu” 1925, t. 6, s. 1–72.
- H. Barycz, *Marcin Krowicki. Z dziejów reformacji w Polsce*, „Reformacja w Polsce” 1924, t. 3, nr 9/10, s. 1–48.
- H. Barycz, *Rozwój historii oświaty, wychowania i kultury w Polsce*, Historia Nauki Polskiej w Monografiach, t. 21, PAU, Kraków 1949.

- H. Barycz, *Stanisław Kot – historyk polskiego Odrodzenia i Reformacji*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 1978, t. 28, s. 5–20.
- H. Barycz, *Stanisław Kot, życie i dzieło*, [w] *Polska złotego wieku a Europa. Studia i szkice*, red. *idem*, PIW, Warszawa 1987, s. 5–88.
- W. Bieńkowski, *Jan Ptaśnik*, [w] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, red. J. Maternicki, współprac. L. Zaszkilniak, Wydawnictwo URZ, Rzeszów 2007, s. 467–482.
- W. Bieńkowski, *Jan Ptaśnik (1876–1930)*, PSB, t. 29, red. E. Rostworowski, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Warszawa–Wrocław 1986, s. 303–308.
- A. Birkenmajer, *Jerzy Samuel Bandkie*, PSB, t. 1, red. W. Konopczyński, PAU, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Kraków–Wrocław 1935, s. 260–261.
- A. Bochnak, *Feliks Kopera (1871–1952)*, PSB, t. 13, red. E. Rostworowski, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Warszawa–Wrocław 1968, s. 636–638.
- T. Bujnicki, *Stanisław Tarnowski*, [w] *Złota Księga Wydziału Filologicznego*, red. J. Michalik, W. Walecki, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, s. 59–78.
- W.J. Chmielewski, *Stanisław Skrzyszewski wobec ludzi nauki. W świetle własnych notatek, listów i pism (1944–1950)*, Instytut Historii Nauki PAN, Aspra-JR, Warszawa 2014.
- I. Chrzanowski, *Historia literatury niepodległej Polski (965–1795)*, Warszawa 1908.
- Corpus studiosorum Universitatis Iagellonicae (1850/51–1917/18)*, t. 1–8, red. K. Stopka, Historia Iagellonica, Kraków 1999–2015.
- J. Draus, *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie (1918–1946). Portret kresowej uczelni*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2007.
- R. Dutkova, *Komisja Edukacji Narodowej. Zarys działalności, wybór materiałów źródłowych*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1973.
- R. Dutkova, *Szkoła Główna Krakowska w okresie Księstwa Warszawskiego (1809–1814)*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1965.
- R. Dutkova, *Żeńskie gimnazja Krakowa w procesie emancypacji kobiet (1896–1918)*, Księgarnia Akademicka, Kraków 1995.
- J. Dybiec, *Dzieje Nowego Sącza w czasach autonomii galicyjskiej 1867–1918*, [w] *Dzieje miasta Nowego Sącza*, t. 2, red. F. Kiryk, Secesja, Kraków 1993, s. 199–390.
- J. Dybiec, *Henryk Barycz (1901–1994)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1996, z. 1, s. 135–159.
- J. Dybiec, *Leszek Hajdukiewicz (1924–1995)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1996, nr 2, s. 141–144.

- J. Dybiec, *Nie tylko szablą. Nauka i kultura w walce o utrzymanie tożsamości narodowej (1795–1918)*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2004.
- J. Dybiec, *Polska Akademia Umiejętności (1872–1952)*, PAU, Kraków 1993.
- J. Dybiec, *Polska w orbicie wielkich idei. Bibliografia polskich przekładów obcojęzycznego piśmiennictwa (1795–1918)*, t. 2, BikStudio, Kraków 2014.
- J. Dybiec, *Polska w orbicie wielkich idei. Polskie przekłady obcojęzycznego piśmiennictwa (1795–1918)*, t. 1, Instytut Historii Nauki PAN, Warszawa 2011.
- J. Dybiec, *Profesor Kamilla Mrozowska*, „Biuletyn Historii Wychowania” 1999, nr 1–2, s. 39–42.
- A. Fitowa, *Profesor Stanisław Kot (1885–1975). Działalność naukowa, edytorska i informacyjna*, [w] *Biblioteka i informacja w komunikowaniu. Jubileusz 25-lecia studiów Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej w Uniwersytecie Jagiellońskim*, red. M. Kocójowa, Wydawnictwo UJ, Kraków 2000, s. 217–225.
- L. Hajdukiewicz, *Bibliografia prac prof. dra Henryka Barycza 1923–1966*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej. Seria A: Historia Nauk Społecznych” 1968, z. 12, s. 11–44.
- J. Hulewicz, *Działalność wydawnicza Akademii Umiejętności w Krakowie w zakresie historii literatury polskiej oraz historii oświaty i szkolnictwa w Polsce w latach 1873–1918*, „Pamiętnik Literacki” 1961, t. 51, z. 1, s. 83–104.
- J. Hulewicz, *Henryk Barycz*, „Nauka Polska” 1975, nr 8, s. 47–58.
- J. Kolbuszewska, *Kobiety w drodze na naukowy Olimp... Akademicki awans polskich historyczek (od schyłku XIX wieku po rok 1989)*, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2020.
- S. Kot, *Historia wychowania. Zarys podręcznikowy*, Gebethner i Wolff, Warszawa 1924.
- S. Kot, *Reforma szkolna Konarskiego*, Gebethner i Wolff, Kraków 1923.
- Kultura ludowa Łącka*, red. J. Dybiec, BikStudio, Kraków 2016.
- S. Kutrzeba, J. Ptaśnik, *Dzieje handlu i kupiectwa krakowskiego*, Wydawnictwo Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Kraków 1910.
- Łącko i gmina łącka*, red. J. Dybiec, Secesja, Kraków 2012.
- A. Massalski, *Mój Mistrz – Profesor dr Jan Hulewicz (1907–1980)*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2017, nr 3–4, s. 70–76.
- A. Meissner, *Profesor Kamilla Mrozowska (1917–2002)*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2004, t. 47, nr 3–4, s. 237–244.
- K. Mrozowska, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1795–1850*, [w] *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1765–1850*, Wydawnictwo Jubileuszowe, PWN, Kraków 1965, s. 61–260.

- J.U. Niemcewicz, *Powrót pośła*, oprac. S. Kot, Biblioteka Narodowa, Kraków 1919.
- U. Perkowska, *Corpus Academicorum Facultatis Philosophiae Universitatis Iagellonicae (1850–1945)*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2007.
- J. Piskurewicz, *Prima inter pares. Polska Akademia Umiejętności w latach II Rzeczypospolitej*, PAU, Kraków 1998.
- J. Ptaśnik, *Kultura włoska wieków średnich w Polsce*, Instytut Wydawniczy „Biblioteka Polska”, Warszawa 1922.
- J. Ptaśnik, *Miasta i mieszczaństwo w dawnej Polsce*, PAU, Kraków 1934 (wyd. 2, Warszawa 1949).
- J. Ptaśnik, *Bonerowie*, „Rocznik Krakowski” 1905, t. 7.
- J. Ptaśnik, *Studia nad patrycjatem krakowskim*, „Rocznik Krakowski” 1913, t. 15.
- J. Ptaśnik, *Kultura wieków średnich. Życie religijne i społeczne*, Instytut Wydawniczy „Biblioteka Polska”, Warszawa 1925 (wyd. 2, 1959).
- J. Ptaśnik, *Gli Italiani a Cracovia dal XVI secolo al XVIII*, Forzani E. C. Tipografi del Senato, Roma 1909.
- J. Ptaśnik, *Papiernie w Polsce XVI wieku*, „Rozprawy Polskiej Akademii Umiejętności” 1920, t. 62.
- J. Ptaśnik, *Życie żaków krakowskich*, Biblioteka Filomaty nr 11, Lwów [ok. 1934] (wyd. 2, Warszawa 1957).
- T. Pudłocki, *Ambasadorzy idei. Wkład intelektualistów w promowanie pozytywnego wizerunku Polski w Wielkiej Brytanii w latach 1918–1939*, Historia Iagellonica, Kraków 2015.
- T. Pudłocki, *Blask szarości... Życie codzienne w I Państwowym Gimnazjum im. Juliusza Słowackiego w Przemyślu w latach 1918–1939*, Regionalny Ośrodek Kultury, Nauki i Edukacji, Przemyśl 2004.
- T. Pudłocki, *Iskra światła czy kopcąca pochodnia? Inteligencja w Przemyślu w latach 1867–1939*, Historia Iagellonica, Kraków 2009.
- T.P. Rutkowski, *Działalność polityczna Stanisława Kota w dwudziestoleciu międzywojennym*, [w] S. Kot – uczonec i polityk, red. A. Fitowa, Wydawnictwo UJ, Kraków 2001, s. 41–60.
- T.P. Rutkowski, *Stanisław Kot (1885–1975). Biografia polityczna*, DiG, Warszawa 2000.
- J. Sadowska, *Ku szkole na miarę Drugiej Rzeczypospolitej. Geneza, założenia i realizacja reformy Jędrzejewiczowskiej*, Wydawnictwo UwB, Białystok 2001.
- M. Stinia, *Fundacje stypendialne na rzecz rozwoju kadry naukowej z zakresu humanistyki w zarządzie AU i PAU w latach 1872–1939* [w druku].
- M. Stinia, *Państwowe szkolnictwo gimnazjalne w Krakowie w okresie autonomii galicyjskiej*, Historia Iagellonica, Kraków 2004.
- M. Stinia, *Uniwersytet Jagielloński w latach 1871–1914. Modernizacja procesu nauczania*, Historia Iagellonica, Kraków 2014.

- K. Stopka, *Armenia christiana. Unionistyczna polityka Konstantynopola i Rzymu a tożsamość chrześcijaństwa ormiańskiego (IV–XV w.)*, PAU, Kraków 2002 (wersja angielska: *Armenia Christiana. Armenian Religious Identity and the Churches of Constantinople and Rome (4th–15th Century)*), Jagiellonian University Press, Kraków 2017).
- K. Stopka, *Ormianie w Polsce dawnej i dzisiejszej*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000.
- K. Stopka, *Profesor Andrzej Kazimierz Banach*, [w] *Amico, socio et viro docto. Księga ku czci profesora Andrzeja Kazimierza Banacha*, red. T. Pudłocki, K. Stopka, Historia Iagellonica, Kraków 2015, s. 23–27.
- K. Stopka, *Szkoły katedralne metropolii gnieźnieńskiej w średniowieczu. Studia nad kształceniem kleru polskiego w wiekach średnich*, PAU, Kraków 1994.
- K. Stopka, *Wdzięczność ma długą pamięć. Mecenasi Uniwersytetu Krakowskiego i rola ich darów w dziejach uczelni*, Societas Vistulana, Kraków 2005.
- W. Szymborski, *Bracia z ulicy Freta. Studia nad dominikanami warszawskimi w epoce nowożytnej*, Esprit, Kraków 2018.
- W. Szymborski, *Collegium Broscianum*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2014.
- W. Szymborski, *Odpusty w Polsce średniowiecznej*, Historia Iagellonica, Kraków 2011.
- A. Wałęga, *Antoni Karbowski (1856–1919) – współtwórca polskiej historii wychowania jako dyscypliny naukowej*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2005–2006, nr 21–22, s. 11–24.
- A. Wałęga, *Lwowskie studia Stanisława Kota – droga do doktoratu*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2010–2011, nr 26, s. 37–58.
- M. Wiszniewski, *Historia literatury polskiej*, t. 1–9, nakład własny, Kraków 1840–1857.
- A. Zajda, *Ignacy Chrzanowski (1866–1940)*, [w] *Złota Księga Wydziału Filologicznego*, red. J. Michalik, W. Walecki, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, s. 187–192.
- H. Zaleska, *Bibliografia prac prof. dra Jana Hulewicza 1929–1975*, [w] *Studia z dziejów oświaty i kultury umysłowej w Polsce XVIII–XX w. Księga ofiarowana Janowi Hulewiczowi*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1977, s. 309–327.
- M. Zdanek, *Dzieło naukowe i bibliografia prac Leszka Hajdukiewicza*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce” 2015, t. 59, s. 221–247.

Zasoby internetowe

Biuletyn Informacji Publicznej IPN [katalog osób „rozpracowywanych”],
<https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/580687>.

Biuletyn Informacji Publicznej IPN [Jan Hulewicz, katalog osób „rozpracowywanych”], <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/580740>.